

Släktet *Eumenes* Latr. (Hym.) och dess i Sverige förekommande arter.

Av

STELLAN ERLANDSSON.

När Aurivillius i Svensk insektfauna behandlade våra getingar upptog han till det solitära släktet *Eumenes* Latr. blott en art *E. coarctatus* L. med var. *pomiformis* F. Dess utbredning uppgives vara Sk.—norra Uppl. Emellertid har Zetterstedt (1840) i *Insecta Lapponica* angående *E. coarctatus* lämnat följande uppgift: »Hab. in Lapponia sylvatica Tornensi et Kemensi passim; flores ad Muonioniska d. 16-17 aug. frequenter visitans observata (Lapp-Scan. pass). Sannolikt äro de två ♀♀, som finnas i zoologiska inst. i Lund samlingar, från ovanstående lokal, då det på etiketterna finnes angivet »Muonio» Allt sedan Thomsons tid har man i Lund, enl. meddelande från doc. Ander, upptagit i den svenska samlingen två arter, eftersom Thomson (1874) konstaterar, att i vårt land utom *E. coarctatus* finnes ytterligare en art, som han ansåg vara *E. atricornis*. Det synes därför egendomligt att Aurivillius icke medtagit den sistnämnda arten, men orsaken härtill kan sannolikt vara den stora oklarhet, som rådde beträffande artuppfattningen mellan de mycket snarlika arterna.

Det är först genom Blüthgens omfattande revision av de palearktiska *Eumenes*-arterna, som klarhet vunnits i de mycket likformigt tecknade arternas systematik. Vid sin revision hade Blüthgen (1938) även tillgång på riksmusei dåvarande svenska *Eumenes*-material. Av de 21 individ som han granskat, var det 18 st. (7 ♀♀, 11 ♂♂), vilka tillhörde *E. coarctatus*, och återstoden (3 ♀♀) voro *E. pedunculatus* Panz. Blüthgens granskning av svenskt material gav Thomson så tillvida rätt, att vi hos oss har två väl skilda arter, ehuru Thomsons *atricornis* ♀ är det samma som *coarctatus* ♀. Varken under *E. coarctatus* eller *pedunculatus* omnämner Blüthgen någon var. *pomiformis*, men väl en självständig art med samma namn beskriven av Fabricius. Denna art har enl. Blüthgen (1938) följande utbredning: »Südeuropa, nördlich bis Mitteldeutschland (Saale-tal) und in die Umgebung von Wien vordringend, Nordafrika, Westasien.»

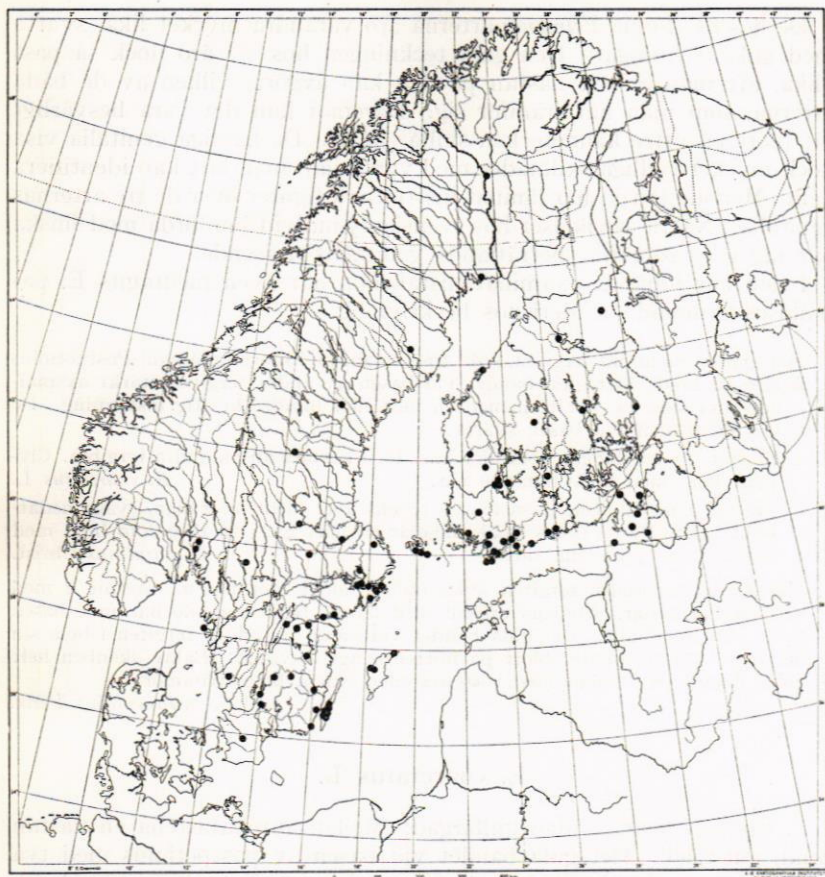
Strax efter det att Blüthgen offentliggjort sina undersökningar med-

Fig. 1. *Eumenes coarctatus* L.

delade Grönblad (1938), att såväl *E. coarctatus* som *pedunculatus* förekom i Finland. Från Finland har sedan Hellén (1944) beskrivit under *E. pedunculatus* var. *lapponica* och var. *punctata* och till *E. coarctatus* ab. *nigrotibia*. Senare hava de finska eumeniderna av Merisuo (1947) varit föremål för omfattande undersökningar. I sin utredning upptager han en tredje art, den av honom nyligen påträffade *E. papillosus* Christ.

Vad Sverige beträffar har sedan Aurivillii faunas utgivning någon utredning av släktet *Eumenes* icke förekommit. Sommaren 1946 tog jag på Orust i Bohuslän några *Eumenes* (♀♀ ♂♂), vilka efter Blütgens arbete bestämdes till *E. coarctatus* och *pedunculatus*. De enda svenska exemplar som Blütghen sett av den sistnämnda arten, voro tagna i Öster-

Fig. 2. *Eumenes pedunculatus* Panz.

götland. Ytterligare fynd från andra delar av vårt land föranledde mig att undersöka de båda arternas utbredning samt efterforska *E. papillosus*. Genom tillmötesgående från olika håll har det beretts mig tillfälle att granska ett ganska omfattande material. Sammanlagt har jag undersökt 218 individ varav 188 voro ordentligt etiketterade och lokalerna för dessa återfinnas i lokalförteckningarna. Av dessa 188 individ tillhörde 105 st. *E. coarctatus* och 78 st. *E. pedunculatus*. Något svenskt exemplar av *E. papillosus* har jag icke sett, och det förefaller, som om denna art skulle saknas hos oss. Enligt meddelande från dr. K. Faester, Köpenhamn, är denna art ej heller anträffad i Danmark eller Norge.

De hos oss funna *Eumenes*-arterna äro varandra mycket lika, svarta med gula teckningar. Den gula teckningen hos ♀♀ äro dock så pass olika, att man enbart nästan på den kan avgöra, vilken av de båda arterna, som man har framför sig. Däremot kan det vara besvärligt att blott på yttre kännetecken skilja ♂♂ åt. De hanliga genitalia visa dock mycket tydliga skillnader med vars hjälp man lätt kan identifiera dem. Merisuo (1947) har lämnat instruktiva figurer över de tre arternas genitalia. Några avvikelser hos svenska ♂-individ jämförda med finska har jag icke påträffat beträffande genitalias utseende.

I den här följande examinationstabellen har även medtagits *E. papillosus* grundad på Merisuos beskrivning.

1. Härigheten på andra tergiten, sedd från sidan, av likformig längd. Postpetiolus längre än bred. Det gula bandet vid basen av andra tergiten starkt avsmalnande mot sidorna, i mitten med en mer eller mindre kraftig inskärning. De bakre skenbenen vid basen svarta.
 - a. Sternit 2 med långa, borstlika hår, föga kortare än på andra tergiten. Clypeus lång med borstliknande hår. *E. coarctatus* L.
 - b. Sternit 2 med korta, glesa hår. Clypeus kort med likformiga, svagt nedåtböjda hår. Postpetiolus smal, ungefär en halv gång så lång som bred med nästan raka parallella sidor. *E. papillosus* Christ.
2. Härigheten på andra tergiten avtagande i längd mot basen. Sternit 2 med mycket korta hår. Clypeus upptill med långa, borstliknande hår mot basen korta och utstående. Det gula bandet vid basen av andra tergiten i hela sin längd av samma bredd, blott på mitten svagt insvängt. Bakre skenben helt gula, ibland på insidan med rostgula eller svarta längsstrimor. *E. pedunculatus* Panz.

***E. coarctatus* L.**

♀. Clypeus svart, sällan gulfärgad. Mellan antennfästena en nästan rund, gul fläck. Det gula bandet vid basen av postpetiolus med två tydligt framåtriktade tänder. Andra tergiten tämligen brett välvd och sedd från sidan nästan halvklotformig, punktering djup och grov. Bakre skenben gula vid basen svarta (sällan helt svarta ab. *nigrotibia* Hellén). Vingar brunfärgade, radialcell med mörkare skuggning.

♂. Clypeus svart med stor gul fläck, som ibland täcker hela clypeus så att blott en smal, svart kant synes. Mellan antennfästena en gul fläck. Antennskaft svart. Det gula strecket på pronotum i mitten avbrutet eller saknas fullständigt. Andra tergiten smalare än hos honan.

Några individ med helsvarta skenben har jag icke sett.

Denna art är högsommarflygande och de flesta ♀♀ och ♂♂, som jag sett, äro tagna under juli. Dock har jag sett ♂♂ tagna redan i början av juni och så sent som i slutet av augusti. Beträffande honorna har jag antecknat 17.6. som tidigaste fångst datum och 24.9., som det senaste. Dessa uppgifter korrespondera väl med de av Merisuo (1947) angivna.

Då utbredningsuppgifterna för *E. coarctatus* hos Aurivillius icke äro korrekta, enär denna art i hans arbete omfattar såväl denna som *E. pedunculatus*, lämnar jag i slutet av denna uppsats en förteckning över de lokaler från vilka jag sett de båda arterna.

E. pedunculatus Panz.

♀: Clypeus svart, en hjärtlik gul fläck mellan antennfästena. Pronotums gula band alltid helt. Det gula bandet på postpolitus alltid beläget på tergитens upphöjda bakkant, i mitten med knappt märkbara, framåtriktade tänder. Andra tergiten till formen mera långsträckt med svagt intryckta stora punkter. Vingar svagt mörkfärgade, radial-cell utan mörkare skuggning.

♂: Clypeus svart med en stor gul fläck. Mellan antennfästena en hjärtlik, gul fläck och mellan denna och clypeus ett smalt gult streck. Antennskaft på undersidan med ett gult streck (detta kan dock saknas). De gula teckningarna på tergiterna 1 och 2 som hos ♀.

Till denna art har, som redan nämnts, Hellén beskrivit v. *lapponica* och v. *punctata*. Genom älskvärt tillmötesgående har jag varit i tillfälle se Helléns original exemplar. Icke någon av de undersökta individen tillhör någon av dessa varieteter utan samtliga huvudarten.

Även denna art är högsommarflygande. De flesta ♂♂ äro tagna i juli liksom hos *E. coarctatus* och tidigast antecknade datum är 2.6. och det senaste 30.8. Beträffande ♀♀ flygtid tycks den vara något senare än hos *E. coarctatus* i det att de flesta granskade *pedunculatus* ♀♀ äro tagna i slutet av juli och i augusti. Hos *E. coarctatus* är däremot blott 8 ♀♀ tagna i augusti och september under det att 27 fångats i juli. Materialet för de båda arterna är dock ur statistisk synpunkt för litet för att de erhållna frekvenssiffrorna kunna anses säkerställda. Det synes dock föreligga en skillnad i ♀♀ flygtid, som närmare bör undersökas.

Båda arterna besöka en del blommor och Merisuo (1949) lämnar en förteckning på de växter, som de befunnits besöka. *E. coarctatus* har jag tagit både ♀♀ och ♂♂ på *Rhamnus frangula*, *Vicia cracca* och *Anethum graveolens*. De flesta *E. pedunculatus* har jag tagit på *Rhamnus frangula* och blott några få ♀♀ och ♂♂ på *Heracleum sibiricum* och *Rubus Wahlbergii*. I detta sammanhang kan framhållas att blommorna hos *Rhamnus frangula* besöks av ett flertal vespider.

Då en lokallista aldrig kan giva en lika god uppfattning om en arts utbredning som en karta, har jag utarbetat utbredningskartor för båda arterna. Kartorna äro för Sveriges vidkommande grundade på de följande lokallistorna. För Finlands del är det uppgifterna hos Merisuo (1947), som använts och för *E. pedunculatus* några nytillkomna lokaler. Dessa äro: Å: Mariehamn, ♀♀, E. Klefbeck; N: Hangö 15.7. 1941 ♀♀, E. Wieslander; Ekenäs ? .7. 1937 ♀, P. Brinck och Ta: Taipale 9.8. 1947

♀, T. Leiler. Genom dr. Faester har jag fått uppgift om de av honom kända norska lokalerna.

Som framgår av dessa kartor är det *E. pedunculatus*, som går längst mot norr, såväl i Sverige som i Finland. I Norge finnas båda arterna i Östlandet och *E. pedunculatus* även i sydöstra delen av landet. Stora luckor förefinnas fortfarande i vår kunskap om deras utbredning. Trots detta har jag dock ansett det lämpligt att medtaga kartorna, då det är lättare att med ledning av dem snabbt avgöra nytillkomna fynd. Ingen av arterna är allmän utan plägar för det mesta uppträda blott i några få individ.

I samband med dessa undersökningar har jag haft förmånen få tillgång på nytillkommet material i riksmusei samlingar samt allt som finnes i zoologiska institutionen i Lund och Uppsala. Dessutom har enskilda forskare lämnat upplysningar och ställt material till mitt förfogande. Jag framför därför mitt hjärtliga tack till prof. O. Lundblad, Stockholm, doc. Kj. Ander, Lund, doc. Å. Holm, Uppsala, kand. S. Bäckström, Stockholm, herr N. Bruce, Gårdby, dr. K. Faester, Köpenhamn, lektor Kj. Fahlander, Luleå, doc. K.-H. Forsslund, Stockholm, herr D. Gaunitz, Österkorsberga, mag. W. Hellén, Helsingfors, assistent K. J. Hequist, Stockholm, adj. Klefbeck, Falun, doc. Kullenberg, Uppsala, herr T. Leiler, Stockholm, lic. H. Lohmander, Göteborg, mag. A. Merisuo, Åbo, herr L. Rytterfalk, Kungälv-Ytterby, fil. dr. S. Selander, Stockholm, dr. O. Sjöberg, Falun, herr B. Tjäder, Falun, advokat E. Wieslander, Ludvika, lic. G. Wängsjö, Uppsala.

Summary.

According to Aurivillius (1903), there is in Sweden only one species of the genus *Eumenes* L., viz. *E. coarctatus*. Blüthgen, however, has shown (1938) that this species is a collective one and that there are two good species, *E. coarctatus* L. and *E. pedunculatus* Panz. These species are both found in Sweden and the maps show their distribution. A third species, *E. papillarius* Christ., is hitherto only found in Finland.

Lokaler för

Eumenes coarctatus L.

Sk. Vånga: Grönhult 18.7. 1907; Vånga: Nytorp ?-7. 1909, 3.7. 1920, 9.7. 1926 (saml. I. Ammitzböll); Skärälid 6.8. 1936 (E. Klefbeck); Hästveda 28.8. 1944, 10.7. 1945. — Bl. Sillhövda: Holmsjö 29.7. 1927 (B. Gaunitz); Kristianopel 27.7. 1936 (H. Lohmander). — Hall. Åkulla 16.7. 1940 (H. Lohmander): Fjärås 21.7. 22.7., 23.7. 1947, 16.7. 1948 (Ch. Holmquist). — Boh. Edshultshall 17.7. 1946; Fiskebäckskil 19.7. 1946; Sydkoster: Kilesand 14.7. 1947, 12.7., 3.7., 27.7. 1948 (saml. S. Erlandsson); Ljung 21.7. 1947 (Kj. Fahlander); Uddevalla (Zetterstedts saml. Lund). Kungälv-Ytterby 6.7. 1950 (L. Rytterfalk). — Sm. Myresjö 6.7. 1924

(B. Gaunitz); Ö. Korsberga 19.8. 1926 (S. Gaunitz), 14.8. 1989 (C. B. Gaunitz), 29-31.7. 1929 (D. Gaunitz); Ljungby: Vassmolösa jvst. 5-8.8. 1927 (D. Gaunitz); Skirö: Sjögle 9.7. 1927 (D. Gaunitz); Ryssby 14.7. 1929 (C. B. Gaunitz); Lemnhult: Högatorps ångar 30.7. 1929 (D. Gaunitz); S. Vi 17.7. 1939 (D. Gaunitz); Vimmerby 29.7. 1947 (T. Leiler); Tingsås 10.7. 1949 (G. Herrström); Höreda 16.8. 1950 (S. Erlandsson). — Öl. Högsrum: Rönnerum 11.7., 19.7. 1940 (E. Wieslander). — Gtl. Kneipby jvst. 1.7. 1924; Västerlång 13.7. 1924 (D. Gaunitz); Visby: Snäckgården 25.7. 1939 (E. Wieslander). — Ög. Åtvidaberg 15.8. 1898; Linköping 4.6. 1914; Vreta Kloster: Odensfors 20.8. 1898; Ulrika: Smedstad 24.9. 1918 (samtl. H. Nordenström); Kvarsebo-Säter 21.7. 1924 (G. Wängsjö); Kolmården, Krokek 21.7. 1932 (H. Lohmander); Omberg 22.7. 1947 (S. Bäckström); Vadstena 12.7. ?; Fylla (Zettersteds saml. Lund). — Dls. V. Bodarne 12.7. 1934 (G. Hedgren); Steneby: Stenebynäs (= Rofvan) 15.7. 1949 (S. Erlandsson) — Sdml Tyresö-Brevik 20.6. 1931 (S. Selander); Tyresö 24.8. 1947 (S. Erlandsson). — Uppl. Stockholm. De Vylder (Zool. inst. Uppsala); Furusund 5.8. 1923, Värmdö 15.8. 1925; Björkö 6.7. 1926 (samtl. G. Hedgren); Uppsala 3.7. 1926 (S. Gaunitz), 5.9. 1927 (Kj. Fahlander); Skuru 10.6. 1928 (O. Lundblad); Vätö: Arholma 2.8. 1942 (K. H. Forsslund). — Vstml. Norberg: Klacken 28.7. 1926 (K.-H. Forsslund). — Vrml. Sunne, Gylleby 3.7. 1950 (S. Erlandsson). — Gstr. Hille 11.7. 1944, 21.6. 1945, 23.6. 1947, 23.6., 6.7., 10.7. 1948; Hille: Forsby 25.6. 1942 (samtl. Kj. Fahlander). — Dlr. Ludvika: Djupa 3.7. 1917, Ställverksberget 13.7. 1926 (K.-H. Forsslund); Ludvika 4.9. 1936, 30.7. 1945; Ludvika: Hillänget 6.6. 1940; Norrbäcke: Harnäs 30.7. 1939, 31.7. 1945 (E. Wieslander).

Eumenes pedunculatus Panz.

Sk. Ringsjö (Zool. inst. Lund). Stehag (Thomson). — Bl. Kristianopol 9.7. 1927 (G. Wängsjö). — Hall. Åkulla 4.8. 1932 (H. Lohmander). — Boh. Edshultshall 17.7. 1946 (S. Erlandsson). — Sm. Ö. Korsberga 7.8. 1923 (S. Gaunitz), 25.7., 2.8. 1927 (D. Gaunitz); Tutaryd: Sjöatorp 28.8. 1925 (S. Gaunitz); S. Vi 11.7., 20-24.7., 31.7. 1926; Pjätteryd 23.8. 1930; Hjälmseryd 25.7. 1927 (samtl. D. Gaunitz); Elmhult 16.6. ? (Thomsons saml. Lund). — Öl. Stenåsa alvar 26.7., 10.8. 1932; Resmo, landborgen 16.8. 1932; Runsten: Spjuterum 25.7. 1932, Gårdlösa jvst. 25.7. 1932 (samtl. D. Gaunitz); Högsrum: Runnerum 6.7., 11.7., 17.7. 1940, 19.7. 1941 (E. Wieslander); Torslunda 1946 (B. Kullenberg); Gårdbý 27.5.-4.6., 25.8. 1949 (N. Bruce). — Gtl. Kneipby jvst. 25.6., 30.6., 12.7. 1924; Follingbo: St. Vejle 16.7. 1924 (D. Gaunitz); Visby 23.6. 1942 (E. Wieslander); Fährö 25.7. 1841 (Dahlboms saml. Lund). — Ög. Linköping 24.9. 1909 (H. Nordenström); Borghamn 21.7. 1923 (A. Roman); Kvarsebo-Säter 21.7. 1924 (G. Wängsjö); Norrköping 25.8. 1925 (G. Wängsjö). Mjölby: Lärketorp (J. W. Zetterstedt). — Sdml. Tyresö-Brevik 20.6., 20.7., 15.8. 1931 (S. Selander); Berga 8.7. 1928 (C. B. Gaunitz); Saltsjöbaden 24.8. 1941 (S. Bäckström); Tyresö 24.8. 1948 (S. Erlandsson). — Uppl. Stockholm, De Vylder (zool. inst. Uppsala); Svartsjö 13.8., 30.8. 1922; Värmdö 21.7. 1925; Björkö 4.7. 1936 (samtl. G. Hedgren); Håbo-Tibble 22.7., 10. 1940, 2.6. 1941 (S. Selander); Gimo 11.8. 1947 (S. Erlandsson). — Vrml. Brunskog: Edane 15-20.7. 1931 (C. B. Gaunitz). — Gstr. Grönsinka 1.7. 1927 (O. Sjöberg). — Dlr. Floda: Syrholm 8.6. 1939 (T. Tjäder); Malångsbo 15.7. 1944 (K.-H. Forsslund). — Hrj. Sveg (H. Rosén). — Jtl. Ragunda 7.8. 1913 (G. Hedgren). — Vb. Kalix (Zetterstedt saml. Lund); Bodarne 11.8. 1935, 31.8. 1938 (K. J. Hequist).

Litteraturförteckning.

Aurivillius, Chr. 1918. Svensk insektfauna nr. 13. Hym. Vespidae. Uppsala.
Blüthgen, P. 1938. Beiträge zur Kenntnis der paläarktischen Eumeniden. Deut. Ent. Zeitschr. Berlin.

- Grönblom, Th. 1938. Über das Vorkommen von *Eum. coarctatus* L. und *pedunculatus* Panz. in Finnland. Not. Ent. XVIII. Helsinki.
 Hellén, W. 1944. Die in Finnland gefundenen Formen der Gattung *Eumenes* F. Not. Ent. XXIV. Helsinki.
 Meriuso, A. K. 1947. Die *Eumenes*-Arten (Hym., Vespidae) Finnlands. Ann. Ent. Fennici. 13. Helsinki.
 Thomson, C. G. 1874. Hymenoptera Scandinaviae. Tom 3. Lund.
 Zetterstedt, J. W. 1840. Insecta Lapponiae. Lipsiae.

Tilllägg under korrekturläsningen.

Sedan manuskript och kartor insänts till tryckning ha ytterligare lokaler tillkommit, vilka tyvärr icke kunnat prickas in på kartorna. De nytillkomna lokalerna äro följande:

E. coarctatus L.

Sk. Arkelstorp 29.6. 1919; Hälsingborg 17.8. 1921, 28.6. 1923 (O. Ringdahl); Kullaberg 21.7. 1949? — Hall. Trönninge: Laxvik 25.6. 1950 (P. Andersson). — Sm. Ör ? 7. 1940 (O. Ringdahl).

E. pedunculatus Panz.

Öl. Vicklebys 4.7., 9.7. 1944 (O. Ringdahl). — Gtl. Klintehamn 20.7. 1920 (O. Ringdahl).

Litteraturlästning

Antivillius Chr. 1948. Svensk insektkunskap nr 13. Hym. Vespidae. Lunds.
 Björkman E. 1929. Beiträge zur Kenntnis der paläarktischen Kammwespen. Denkschr. Zool. Bot. Ges. Wien. 58. 1-10.
 Förstner, R. 1929. Die Kammwespen. Zool. Anz. 1929. 1-10.